

УДК: 811:378.147`276.6

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

Наталія ЛАЗЕБНА (Запоріжжя, Україна)

В статті йде мова про розвиток фахової компетентності сучасного перекладача, наведено її теоретичне обґрунтування, надано практичні поради щодо розвитку базових професійних компетенцій. Спираючись на Європейську магістерську програму з перекладу (EMT), виявлено, що технічна орієнтованість перекладача та різноспрямованість його підготовки є нагальним рішенням проблеми глобального посередництва, мультилінгвальної та мультимедійної комунікації.

Ключові слова: фахова компетентність перекладача, технологічна компетенція, усний переклад, письмовий переклад.

The article deals with professional competence of the modern translator, its theoretical background and practical implementation. Based on the European Master's in Translation (EMT), the research underlines that technological competence of the translator and his diverse professional education is a key solution to the problem of the global mediation, multilingual and multimedia communication.

Key words: professional translator's competence, technological competence, interpretation, translation.

Сучасні перекладачі є посередниками в процесі спілкування між людьми і цілими державами. “Слово – не горобець ...”, – ось дієве попередження для всіх перекладачів. Одне невірне слово або вислів, і під загрозою не лише авторитет самого перекладача, але ще й переговори або навіть репутація компанії, зароблена роками. Діалоги, переговори, конференції, семінари ... – все це і багато іншого було

б неможливим без участі перекладачів. Місія, яку несе перекладач, здійсненна, але до неї потрібно готуватися завчасно і ретельно.

Для підготовки сучасних перекладачів, здатних інтегруватися до глобального суспільства, недостатньо вивчення праць теоретиків і практиків усного перекладу таких як Л. Віссон [2], Л. К. Латишев [4], С. Є. Максимов [5], В. Натім [12] та інших. Сучасна освітня інституція має виховати справжніх професіоналів, ефективно зорієнтувати майбутніх перекладачів, надати їм поради щодо ефективного та успішного працевлаштування, вказати на можливості штатної та позаштатної праці, проінформувати про вимоги до перекладачів на ринку перекладу, спрямувати майбутніх перекладачів до їх потенційних роботодавців.

З метою уніфікації вимог до навчання майбутніх перекладачів Єврокомісія створює Європейську магістерську програму з перекладу (ЕМТ), розроблювану за ініціативи Генерального директорату Єврокомісії з питань перекладу і в тісній співпраці з визнаними академічними експертами в галузі перекладу. У процесі створення програми більше ста університетів та інших зацікавлених сторін, причетних до освіти перекладачів, на міжнародній конференції в Брюсселі погодили критерії, яким повинні відповідати навчальні програми, щоб отримати знак якості Європейської магістерської програми з перекладу [11]. Відповідні стандартні компетентності може ввести будь-який університет, який здійснює професійну підготовку перекладачів. Така мережа покликана сприяти обміну передовим досвідом між університетами-учасниками і, як наслідок, підвищенню стандартів викладання, професіоналізму майбутніх перекладачів та створення справжнього європейського ринку кваліфікованих перекладачів. *Актуальним* видається огляд основних компетентностей та компетенцій перекладача, їх формування та подальший розвиток протягом усього життя (life-long learning, so to say). Отже, запропонована програма включає шість компетентностей:

- компетентність з надання послуги перекладу (розуміння соціальної ролі перекладача; його відповідність вимогам ринку праці; вміння вести переговори з клієнтом; планування та управління часом, стресом,

бюджетом роботи; співпраця у команді, професійна етика, “професійна гнучкість” та інше);

- мовна компетентність (знання граматичних, лексичних, структурних, графічних особливостей мови текстів оригіналу та перекладу; творчість та пристосовуваність до певних змін у мові тощо);
- міжкультурна компетентність (розуміння соціолінгвістичного та текстового вимірів: мовна варіативність, макроструктура та когерентність тексту, імпліцитність, алюзії, стереотипи; формування тексту перекладу згідно з жанровими та риторичними стандартами і таке інше);
- інформаційна компетентність (ідентифікація достовірної інформації, пошук релевантних документів та термінології; використання баз пошуку інформації та інших електронних ресурсів);
- тематична компетентність (підбір необхідної інформації за тематикою перекладу; розвиток компетентності у певних галузях науки і техніки, критичне мислення, аналіз і узагальнення);
- технологічна компетентність (інтеграція технічних засобів у процес перекладу: програмне забезпечення, редагування, бази даних; створення баз даних і файлів, використання нових технічних засобів для перекладу мультимедійних та аудіовізуальних матеріалів; підготовка різних форматів перекладу для різних технічних медіа) [11].

Професор Л. М. Черноватий говорить, що фахова компетентність перекладача (ФКП), або експертна система, не є автоматично притаманною будь-якому білінгву, а потребує особливого формування, що відбувається у процесі спеціально організованого навчання. Вчений виокремлює п'ять компетенцій перекладача: *білінгвальну, екстралінгвістичну, перекладацьку, особистісну та стратегічну* [9].

Зважаючи на розглянуті компетентності та компетенції сучасного перекладача, доцільним є розробка їх практичної реалізації у процесі навчання. По-перше, на нашу думку, в умовах науково-технічного буму перекладач має

бути *технічно орієнтованим* фахівцем, знатися на сучасних технічних засобах (апаратне та програмне забезпечення, словники, електронні бази пошуку інформації, тематичні та вузькогалузеві словники, архіви науково-технічних текстів та наукових журналів, двомовні науково-технічні видання та інше).

У процесі підготовки майбутніх перекладачів слід наголошувати на програмному забезпеченні, за допомогою якого може бути здійснено переклад, починаючи з програм пам'яті перекладу (Trados, OmegaT, Transit, Wordfast та інші), електронних словників (Lingvo, Multitran), закінчуючи офісними пакетами (MS Office, Open Office) і іншими спеціалізованими програмами для обробки зображень, форматування документів, роботи з аудіо-та відеофайлами (Adobe Acrobat, Adobe Photoshop, AutoCAD, Dreamweaver, FrontPage, PowerPoint). Перекладачі повинні мати змогу працювати із різними типами операційних систем (Windows Vista / XP, Linux, Mac OS), а також мати мікрофон, відеокамеру, принтер, сканер, цифровий фотоапарат, факс та інші допоміжні технічні засоби [3, с. 18; 10].

Отже, технічно-орієнтований перекладач – зразок проактивного глобального посередника між країнами, суспільствами, культурами.

Також, сучасний перекладач має вміти працювати із базами фіксації лексичних новотворів для пошуку тлумачення вузькогалузових термінів інноваційних науково-технічних галузей (additive technologies, eco-friendly technologies etc). Через поширення англійської мови у світі, перекладач текстів англійською мовою має зважати на особливості англomовного науково-технічного і академічного письма (структурні, граматичні, лексичні, стилістичні).

Звичайно, вимоги до підготовки усного та письмового перекладача різняться. Для послідовного перекладу на переговорах, семінарах, конференціях, лекціях, презентаціях, роботі на міжнародних конгресах, необхідно розвивати запам'ятовування інформації, тренувати вимову і таке інше [1; 6; 7]. Також, через глобальну взаємодію Сходу та Заходу, необхідно

зважати на мовні та мовленнєві особливості їх представників. Для цього можливо прослуховування та перегляд аудіо-відео матеріалів, їх послідовний переклад. Особливої уваги потребує розвиток міжкультурної компетентності сучасного перекладача у глобальному світі (етика, політкоректність, психологічна стійкість тощо) [1, с. 54].

Для усного перекладача важливим є розвиток темпу мовлення, тренування роздвоєння уваги (перекладати усно і одночасно малювати, розглядати малюнки і т.д), синоніміка (перекладати текст, а потім повторювати його, уникаючи повторного використання вживаних слів), робити примітки під час перекладу, тренувати дихання, культуру мовлення, артикуляцію [2; 7; 8; 13].

Письмові перекладачі, особливо перекладачі науково-технічної літератури, повинні бути готовими до виконання тестового перекладу під час прийому на роботу. Тестовий переклад – це «лакмусовий папірець», що дозволяє працедавцеві оцінити професійний рівень перекладача, а перекладачеві – показати себе з найкращого боку. Орієнтуватися в тематиці та розумітися на вузькоспеціалізованих термінах – нелегка справа для випускника-перекладача. Розглянемо два варіанти перекладу речення з української мови англійською із тексту авіаційної галузі, де перший виконано перекладачем-початківцем, а другий – професіоналом своєї справи:

Паралельно з двигуном AI-25, у 1966 р. було сконструйовано допоміжну силову установку AI-9, яка мала здійснювати живлення повітряних систем запуску літаків серії Як-40.

- 1) At the same time in 1966, the auxiliary power unit AI-9, which had to power the aircraft Yak-40 pneumatic launch systems was designed.

Адекватним перекладом цього речення є:

- 2) At the same time, in 1966, the AI-9 auxiliary power unit intended to power the Yak-40 pneumatic starting systems was designed.

Без знання відповідних термінів та стилістичних норм англomовної наукової літератури галузі авіабудування перекладач-початківець невірно передав терміни англійською мовою, порушив орфографічні, граматичні та стилістичні норми англійської мови, яких прийнято дотримуватися у текстах такого типу.

Ще однією складністю, з якою можуть стикатися перекладачі-початківці, є інноваційні терміни новітніх галузей науки і техніки. У більшості випадків вони не мають словникових еквівалентів. Наприклад, щоби перекласти тексти галузі адитивного виробництва, яка почалася розвиватися на початку 21 сторіччя, необхідно дивитися тлумачення термінів у англо-англійських глосаріях, коментарях до наукових статей. Розглянемо варіант перекладу терміну досліджуваної галузі.

Powder cake (досл. злежала маса порошку) і позначає всю кількість ущільненого запеченого та незапеченого порошку після конструювання. Розглянемо цей приклад у контексті: *Sometimes for 3D printing the powder with the part in it also is called powder cake, although it is not compacted by heat.* – Інколи для 3D друку порошок з частиною в ньому також називається злежалою масою порошку, хоча він і не ущільнюється під дією тепла.

Через відсутність словникових відповідників інноваційних термінів новітніх галузей науки і техніки, необхідно звертатися до фіксованих баз лексичних новотворів, форумів перекладачів, глосаріїв та словників досліджуваних галузей, а також коментарів, двомовних періодичних видань та інших допоміжних довідникових матеріалів.

Отже, майбутні перекладачі мають пройти тернистий шлях глобальними просторами, постійно працювати над самовдосконаленням, професійним розвитком, та навчатися впродовж усього життя. Покроковий розвиток фахових компетентностей та компетенцій сучасного перекладача є обов'язковою передумовою майбутнього професійного успіху. Письмово чи усно, послідовно чи синхронно, які б тексти не відтворювали майбутні глобальні посередники,

вони завжди мають застосовувати цілісний підхід до процесу перекладу, де кожна компетенція доповнює попередню. *Перспективою* подальших наукових розвідок є практичне розроблення відповідних стратегій щодо розвитку фахової компетентності сучасних перекладачів, яке стосуватиметься різних навчальних дисциплін, спрямованих як на технічну орієнтованість перекладача, його мовну компетентність, так і на інші інтегруючі професійні компетенції.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика: [учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей] / И. С. Алексеева – СПб. : Союз, 2004. – 288 с.
2. Виссон Л. Синхронный перевод с русского на английский и практикум по синхронному переводу / Линн Виссон / Р. Валент. – 2002. – 274 с.
3. Лазебна Н. В. Конспект лекцій з дисципліни : «Чинники успішного працевлаштування» для студентів спеціальності 0203 Гуманітарні науки, 6.020303 "Філологія" з подальшим навчанням за спеціальністю 7.02030304 "Переклад" усіх форм навчання / Укл. Н. В. Лазебна. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2014. – 62 с.
4. Латышев Л. К. Перевод: теория, практика и методика преподавания: [учебное пособие для студ. перевод. факультетов высш. учеб заведений] / Л. К. Латышев, А. Л. Семенов. – М. : Академия, 2003. – 192 с.
5. Максимов Е. С. Теорія та практика усного двостороннього перекладу для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання. Навчальний посібник / Максимов Е. С. – К.: «Ленвіт», 2007. – 416 с.
6. Миньяр-Белоручева А. П., Миньяр-Белоручев К.В. Английский язык. Учебник устного перевода: Учебник для вузов /А. П. Миньяр-Белоручева, К. В. Миньяр-Белоручев. — М. : Издательство «Экзамен», 2003. — 352 с.

7. Мирам Г. Э. Переводные картинки. Профессия: переводчик / Г. Э. Мирам. – К. : Ника Центр, Эльга. 2001. – 336 с.
8. Почепцов Г. Г. Теория и практика коммуникации (от речей президентов до переговоров с террористами) [Текст] / Г. Г. Почепцов. – М. : Центр, 1998. – 352 с.
9. Черноватий Л. М. Зміст поняття "фахова компетентність перекладача "як складової методики навчання [Електронний ресурс] / Л. М. Черноватий. — Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/11743/1/16.pdf>
10. Шевчук В. Электронные ресурсы переводчика / В. Шевчук. – Либрайт, 2010. – 136 с.
11. Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/dgs/translation/programes/emt/key_documents/emt_competences_translators_en.pdf
12. Hatim B., Mason H. The Translator as Communicator / B. Hatim, H. Mason. – London: Routledge, 1997. – 307 p.
13. Marschark M., Peterson R., Winston E. A. Sign Language Interpreting and Interpreter Education: Directions for Research and Practice / M. Marschark, R. Peterson, E. A. Winston. – New York: Oxford UP, 2005. – 322 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Лазебна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету.

Наукові інтереси: фахова компетентність перекладача, проблеми перекладацької еквівалентності та адекватності, сучасні лінгвістичні студії англійської мови (когнітивістика, розвиток словникового складу, лексикологія, термінологія).